

Posudek disertační práce

z oboru historické vědy – klasická archeologie

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav pro klasickou archeologii

Praha 2012, 118 stran

Název práce: *Antická souhvězdí jako kulturní fenomén*

Práci předkládá: Mgr. Petr Juřina

Posudek vypracovala: Doc. Dr. Marie Dufková, CSc.

Mgr. Petr Juřina se rozhodl pro téma, které poněkud vybočuje z běžného okruhu látky, již se zpravidla věnují disertace z oboru klasické archeologie. Nejde ovšem zdaleka o látku, která by zůstala stranou pozornosti odborníků, u nichž je navíc mezioborová spolupráce nezbytností. Celkový koncept je možno označit za originální, jeho šíře je velmi odvážná a již teď dává autorovi možnosti různých interpretací, korekcí a stálého doplňování, jak ostatně u tématu vycházejícího z astronomie ani jinak nejde. Pokud se hledají počátky dlouhé tradice sdíleného obrazu nebeské klenby se souhvězdími, je třeba jít proti toku času s ohledem na změny (mnohé zůstávají stále skryty), k nimž postupně docházelo zde na zemi (kulturně společenské nevyjímaje) a na pozorované obloze, což není právě lehký úkol. Diplomand prokázal, že disponuje znalostmi nejen z příslušné archeologické disciplíny, již se studované otázky dotýkají, ale dovede pracovat i s filologickými údaji a samozřejmě také s poznatky exaktních nauk hledajících samotnou podstatu existence hvězdných těles a mezihvězdného prostoru.

Struktura práce je promyšlená, autor se snaží podávat čtenáři obtížnou látku v logických celcích, ve srozumitelných formulacích a plynulým jazykem, který je jednou z předností práce. Po prostudování jednotlivých kapitol je každému zřejmé, že P. Juřina se této problematice věnuje velmi podrobně a dobře se v ní orientuje, takže každé nové zjištění je schopen podrobit kritice a zařadit je do odpovídajících souvislostí.

Práce se zaměřuje na hvězdnou oblohu, její popis, na to jak byla vnímána dlouhými generacemi před námi, to vše označuje autor jako specifický kulturně historický fenomén. Snaží se přiblížit přírodovědné údaje informacím z oblasti historie a kultur a ukázat, do jaké míry si vzájemně odpovídají. Bez znalostí novodobé astronomie by byl autor sotva schopen sledovat dlouhou tradici astronomických pozorování až hluboko do pravěku, tj. k samým počátkům reflexe různých obrazů hvězdné oblohy v myšlení lidí, a nakonec pak až k vrcholu astronomie za antického starověku. Autor vychází z onoho prázdného místa na zachycené jižní hvězdné obloze, na jehož hvězdná tělesa nedohlédli pozorovatelé ze severní polokoule, a dostává se postupně k místu a času těchto pozorování, bez nichž by pozdější helénistická mapa oblohy sotva vznikla. O počátcích této tradice ostatně svědčí i údaje moderní astronomie.

Autor upozorňuje na to, že rozvržení obrazců na nebeské klenbě do několika geometricky uspořádaných skupin, se prozatím žádný z badatelů zabývajících se původem systému z hlediska sférické astronomie detailněji nevěnoval. To znamená v jejich geografickém i historickém kontextu. Řada indicií naznačujících prastarou tradici ptolemaiovského systému vede přes starověké civilizace *úrodného půlměsíce* patrně až k dávným pravěkým počátkům snad v této zóně nebo i v okruhu původního domova populace, s níž sem přichází neobyčejný rozvoj (obejidská kultura). V textu práce se dále poukazuje na aplikaci matematiky,

geometrie a astronomie v praktickém životě, budování systému společnosti, jejíž nedílnou součástí byl již kodifikovaný náboženský systém. Klad spatřuji v tom, že diplomand nepodává obraz nebeské klenby v těchto vyspělých starověkých formacích Mezopotámie jako jejich objev, k němuž došlo důsledku neobyčejného hospodářského a kulturního rozvoje. Ale naopak, poukazuje na počátky astronomických pozorování dávno předtím, jejich aplikací a obohacením o nové poznatky byl dotvořen systém, který byl součástí a do jisté míry i hnací silou překotného vývoje Mezopotámie. Patrně tehdy nebyla znalost nebeské klenby a jistý druh „hvězdopřevectví“ něčím výjimečným, jakousi exkluzivní specialitou, ale již se zřetelem k oné dávné tradici něčím naprosto potřebným, integrovaným do širšího povědomí společnosti, její činnosti a myšlení. Autor zvláště upozorňuje na možné počátky obrazového vyjádření zvířetníku – snad některé zápasící postavy na keramice a pečeti v nádobách. Obrazová symbolika sahá až do starobabylónského horizontu a jde v zásadě kontinuálně až do antiky, která ji předává středověké Evropě. Zařazení podkapitoly k mithraismu a nového výkladu tauroktonie akceptovaného v posledních letech dobře doplňuje autorův výklad pojetí hvězdné oblohy ve starověku s Mithrou jako hlavní kosmickou silou.

Autorovo hledání důkazů o astronomických poznacích a jejich kvalitě v lidské populaci ještě před užíváním písma přináší příklady z oblasti archeologie, které jsou dosti přesvědčivé. Obsáhlejší exkurz do pravěké Evropy svým způsobem podporuje i tezi o pradávnejší pravěké tradici astronomie na starověkém Předním východě; myšlenku společného dědictví paleolitických lovců v širokém geografickém záběru sice autor zmiňuje, ale dále nerozvádí pro více než torzovitý stav dokladů. Tento exkurz je rozvržen na několik základních oddílů od paleolitu až po dobu bronzovou s uvedením archeologických památek vycházejících jednoznačně ze znalostí matematiky a astronomie. Kromě monumentální architektury a dalších převážně monumentálních objektů jsou to i předměty s astrální symbolikou, sem se řadí i slavný disk z Nebry z doby bronzové, měřicí instrument s nejstarší mapou hvězdné oblohy. Autor práce snesl dostatek přesvědčivých důkazů o rozvoji astronomie a její úrovni v pravěké Evropě.

Ve čtvrté kapitole práce se autor obrací k antice či lépe řečeno do Středomoří, kde se posléze antická civilizace rozvinula. Přenos astronomických údajů z Východu do egejské oblasti dokládá na prostředí minojské Kréty, kde se tyto aplikovaly jak ve stavitelství, tak i v zemědělství. Zajímavé je i uvedení nedávné hypotézy o možném podílu Minojců na řeckém lunisolárním kalendáři. O vazbě k Východu se objevuje dostatečné svědectví v názvech (pův. akkadských) některých hvězd u achájských Řeků. Mykénské tholoi zařazuje autor rovněž do astronomických souvislostí, zde je však, domnívám se, třeba větší rezervovanosti. V dalších kapitolách od klasického období až do římské doby shrnul autor bádání o hvězdné obloze vrcholící v helénistické Alexandrii, přičemž neopomenul zmínit také geniální zjevy jako Hipparcha s jeho objevem precese a další. Na místě je zajisté zařazení kapitoly o přístrojích a měření, které souvisely někdy s objevy v jiných vědních disciplínách.

Autor vzpomíná i počátky popularizace astronomické disciplíny, případně nových objevů. To je nepochybně projevem toho, že se tato věda stále obohacovaná o nové poznatky stává nepřehlednou, zcela přirozená aplikace některých znalostí se stává obtížnější.

Velký problém předávání kulturních informací je asi sotva možné jednoznačně vyřešit. Tak i v tomto směru přenesení astronomických znalostí. Dá se sice odvodit, že se čerpalo novobabylónských pramenů, ale jaké kanály k této infiltraci sloužily, to už je daleko obtížnější; probíhalo to zřejmě postupně na různých úrovních a místech, stejně tak jako v umění archaického období.

Jak už bylo řečeno, práce má dobrou úpravu, vyobrazení jsou čitelná a pro dané téma názorná. Drobných překlepů se autor nevyvaroval. Na str. 18 je několik řádků časového zařazení, na posledním je zřejmě chybně uvedeno „věk Býka“

Velmi dobrá úroveň textu může být příslibem úspěšné publikace, ovšem po určitých redakčních úpravách. Doktorand prokázal, že dovede dobře zhodnotit vědecké podklady, které měl při práci k dispozici. Nelze pochybovat o tom, že disertace je vhodným podkladem pro obhajobu.

30.6.2012

